

Psychology and Educational Sciences
Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

مقایسه تاب‌آوری معلمان زن با ویژگی‌های جمعیت شناختی

فریبا مرزبانی

کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی، گروه روان‌شناسی و مشاوره، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

Email: fa.marzbani@gmail.com

نبی بستان*

استادیار گروه روان‌شناسی و مشاوره، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول)

* Email: nabibostan@yahoo.com

چکیده

یکی از بنیادی‌ترین سازه‌های رویکرد روان‌شناسی مثبت نگر، تاب‌آوری است که به عنوان بازگشت مستمر و ارتقای اثربخش نقاط قوت در مواجهه با شرایط دشوار می‌تواند به شدت بر انگیزه تدریس، سلامت و امنیت روانی معلمان تاثیرگذار باشد. با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر به مقایسه تاب‌آوری معلمان زن با ویژگی‌های جمعیت شناختی پرداخته است. پژوهش حاضر توصیفی و از نوع علی-مقایسه‌ای است، جامعه آماری شامل کلیه معلمان زن مقطع متوسطه نواحی سه‌گانه شهر کرمانشاه در سال ۱۳۹۴-۱۳۹۵ بود که ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از فرم مشخصات جمعیت شناختی و پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون استفاده گردید. داده‌های دریافتی بر اساس تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA) و با استفاده از نرم افزار SPSS-۲۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل داده‌های پژوهش نشان داد که بین میانگین تاب‌آوری معلمان زن با ویژگی‌های جمعیت شناختی، تفاوت وجود دارد، اما این تفاوت میانگین معنادار نمی‌باشد. با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهاد می‌گردد آموزش و شیوه‌های افزایش تاب‌آوری در تدوین برنامه‌های آموزش ضمن خدمت معلمان و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان مد نظر قرار گیرد و همچنین در جذب و پذیرش داوطلبان مشاغل معلمی، تا-ب‌آوری آنان به صورت ویژه مورد نظر واقع شود.

واژگان کلیدی: تاب‌آوری، معلمان زن، ویژگی‌های جمعیت شناختی .

Psychology and Educational Sciences
Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

مقدمه

نیروی انسانی مهم ترین سرمایه یک سازمان است و از نقشی کلیدی در دستیابی آن سازمان به اهدافش برخوردار می‌باشد. معلمی نیز یکی از فعالیت‌های انسانی است که از زمان پیدایش جامعه انسانی متمدن و از زمانی که نهاد اجتماعی تعلیم و تربیت شکل گرفت، به وجود آمده است. در این دوره تاریخی طولانی، معلمی متناسب با تحول جامعه انسانی و دگرگونی در نهاد تعلیم و تربیت، متحول شده است. (فاضلی، ۱۳۹۰). معمولاً معلمان تازه کار به دنبال یافتن فرهنگ معلمی هستند که به نحوی آن‌ها را در اجرای وظایفشان یاری دهد. در حقیقت آن‌ها طی مراحل شناخت فرهنگ معلمی متوجه می‌شوند که برای معلم شدن و معلم موفق شدن وجود چه شرایطی لازم است، تامین چه پیش نیازها و کسب چه توانمندی‌ها و مهارت‌هایی ضرورت دارد؟ و در واقع چه قابلیت‌ها، استعدادها، گرایش‌ها و نگرش‌هایی لازمه کار معلمی و زمینه ساز بروز شکوفایی توانمندی‌های حرفه معلمی می‌باشد. (میرعربرضی و همکاران، ۱۳۹۱). به طور کلی برای شغل معلمی پیش نیازهایی لازم است، خصوصیاتمانند عشق و علاقه به تدریس، ثبات عاطفی و روانی، احساس نیاز به یادگیری و فراگیری مطالب تازه، حس مهربانی و همدلی با دانش‌آموزان، روحیه همکاری با دیگر معلمان، صبر و بردباری، رعایت انصاف در ارزشیابی‌ها، آشنایی با اصول روان‌شناسی رشد و یادگیری و ..... قدرت بیان، آراستگی ظاهر، ارزشیابی منظم از فعالیت‌های آموزشی انجام شده. از نظر (ESRC, ۲۰۱۰) بهترین معلمان معمولاً در تدریس خود اشتیاق و حرارت دارند، نسبت به پیشرفت تک تک دانش‌آموزان حساس بوده و از روابط مثبت، انگیزش بالا و تعهد زیاد برخوردارند. هم چنین (Elliott, ۲۰۱۰) در مطالعه خود بر روی معلمان ژاپنی و گواتمالا دریافت که متخصص بودن معلم نقش عمده‌ای در موثر بودن او در کلاس دارد. در دنیای امروزی بخش اعظمی از زنان در مشاغل مختلف مشغول ایفای نقش هستند. از جمله معلمان زن، که به دلیل ماهیت شغلی‌شان با مشکلات زیادی مواجه بوده و اگر اشتغال آنان از شرایط نسبتاً مطلوبی برخوردار نباشد به مرور بر سلامت و امنیت روانی‌شان تاثیر گذاشته، آسیب پذیری آنان افزایش می‌یابد و در نهایت قادر نخواهند بود نسلی کارآمد، خلاق و آگاه تربیت نمایند. در سالهای اخیر، رویکرد روان‌شناسی مثبت، هدف غایی خود را شناسایی سازه‌ها و شیوه‌هایی می‌داند که بهزیستی و شادکامی انسان را فراهم می‌کند و یکی از بنیادی‌ترین سازه‌های مورد پژوهش این رویکرد، تاب‌آوری می‌باشد. از این رو عواملی که سبب سازگاری هر چه بیشتر آدمی با نیازها و تهدیدهای زندگی شوند از جمله تاب‌آوری، جایگاه ویژه‌ای در حوزه روان‌شناسی رشد و تحول، روان‌شناسی خانواده و بهداشت روانی یافته‌اند. (Seligman and Csikszentmihalyi, 2000)، به نقل از قادری و بیاضی، ۱۳۹۳). از نظر (Davidow, Ritchie and Chaudiou, 2010، به نقل از Long, 2011) تاب‌آوری به عنوان یک مکانیسم دفاعی تلقی شده که افراد را قادر می‌سازد تا در مواجهه با ناملایمات، رشد و پیشرفت کنند. تاب‌آوری، تطابقی موفقیت‌آمیز، علیرغم وجود تهدید و شرایط ناگوار در محیط فرد است. (Masten and Reed, 2005). برخی افراد در برابر مشکلات بسیار آسیب پذیر عمل می‌کنند و به سرعت در هم می‌شکنند و بعضی دیگر آرام، منطقی، صبور و مطمئن با مشکلات دست و پنجه نرم می‌کنند. تفاوت این دو دسته با یک ویژگی خاص، یعنی "تاب‌آوری"، تفسیر می‌شود. فرد تاب‌آور به طور عادی قادر به تفکر خلاقانه و منعطف در باره‌ی حل مسائل است. یعنی هر زمان که نیاز داشته باشد از افراد دیگر کمک می‌خواهد و درجه‌هایی از سلامتی و استقلال را نیز نشان می‌دهد. آن‌ها قادرند که خود فکر کنند و در هنگام انتقاد از دیگران نیز می‌توانند نظراتشان را به بقیه منتقل نمایند. آن‌ها احساسات خوبی نسبت به اطرافیان دارند و توانایی‌هایشان را برای تغییر دادن محیط‌شان باور دارند. (Alverd & etal, 2005، به نقل از قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲). افراد تاب‌آور نسبت به موقعیت، آگاه و هشیارند، احساسات و هیجان‌های خود را می‌شناسند و به شیوه سالم آن را مدیریت می‌کنند و بر خود و محیط اطرافشان تاثیر مثبتی می‌گذارند. آنها می‌دانند که زندگی پر از چالش است و در برابر مشکلات می‌توانند باز و منعطف بوده و خود را مسئول شرایط خویش می‌دانند و می‌توانند با برخورداری از مهارت حل مساله و پیدا کردن راه حل موثر بر موقعیت و آینده خود تاثیر مثبت بگذارند و دچار استرس زیادی نشوند. افراد تاب‌آور شبکه حمایتی و عاطفی محکمی دارند و در مجموع از لحاظ روانی احساس قدرت و آرامش می‌کنند. (نشریه پیام مشاور، ۱۳۸۹). از جمله عوامل شکل دهنده سازه تاب‌آوری نیز می‌توان به خصوصیات شخصیتی (خودپنداره مثبت، هوش، کفایت تحصیلی، خودمختاری، عزت‌نفس، ارتباطات خوب، مهارت‌های حل مساله)، عوامل محافظتی و ترمیمی خانواده، نیروهای اجتماعی (مدرسه، مراکز مذهبی و گروه همسالان، مهارت در کارگروهی، رهبری و غرور اجتماعی) اشاره نمود. (Walsh, 2006). در مجموع افراد تاب‌آور از سه منبع مهم تغذیه می‌شوند که عبارتند از (۱)

Psychology and Educational Sciences Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

من دارم (حمایت‌های اجتماعی و شخصی) (۲) من هستم (توانمندی‌های درونی و فردی) (۳) من می‌توانم (مهارت‌های شخصی و حل مساله). حرفه معلمی دارای منابع استرس‌زای درونی مانند ماهیت نقش معلم، سطح آمادگی، صلاحیت‌ها و قابلیت‌ها و منابع استرس‌زای بیرونی که شامل رفتارهای مخرب دانش‌آموزان، ساختار تشویقی ناکافی، انزوای شغلی و نقش‌های چندگانه و گاه متضاد است. از نظر محققان تاب‌آوری در تدریس دارای اهمیت می‌باشد زیرا فرایند تدریس امری دشوار و پیچیده است و نیازمند به مدیریت برخورد و امور است و دیگر آن که معلم، نقش الگو یا سرمشق برای دانش‌آموزان دارد و از این رو برخوردار بودن از سطح تاب‌آوری بالا زمینه ارتقا و رشد تاب‌آوری را نیز در دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. (Hendersen and Meliten, 2003). به نقل از قاسمی و همکاران، (۱۳۹۲). هم چنین تاب‌آوری به عنوان بازگشت مستمر و اثربخش نقاط قوت در مواجهه با شرایط سخت و دشوار می‌تواند به شدت بر انگیزه تدریس معلم تاثیر گذار باشد. (Hargeruse and Fenick, 2006, به نقل از قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲). به همین دلیل معلمان باید از تاب‌آوری برخوردار باشند تا زمینه تحقق ارتقاء توانایی‌هایشان فراهم گردد بخصوص در معلمان زن که با توجه به مسئولیت‌های محیط خانوادگی و ورود آنان در صحنه‌های کار و فعالیت و چندگانگی نقش از اهمیت مضاعفی برخوردار است. در نتایج بدست آمده از پژوهشی که از سوی قاسمی و همکاران (۱۳۹۲) و با هدف مقایسه کمال‌گرایی، میزان استرس، تاب‌آوری و رضایت شغلی در معلمان مدارس استثنایی و عادی و در نمونه آماری ۱۶۴ نفری انجام شده است به این نتیجه رسیدند که در میزان تاب‌آوری بین دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد و این تفاوت به نفع معلمان آموزش عادی می‌باشد. هم چنین محمدی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی که هدف از آن بررسی رابطه بین بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری در بین مادران با کودکان اختلال کمبود توجه/فزون کنشی و مقایسه آن‌ها با مادران کودکان بهنجار بوده است به این نتیجه دست یافتند که بین مقیاس‌های تاب‌آوری و بهزیستی روان‌شناختی مادران دارای کودکان اختلال کمبود توجه/فزون کنشی و مادران کودکان بهنجار تفاوت معناداری وجود دارد و میانگین تاب‌آوری در گروه مادران کودکان بهنجار بیشتر از گروه مادران دارای کودکان مبتلا به اختلال کمبود توجه/فزون کنشی می‌باشد. امینی و همکاران (۱۳۹۱) نیز در پژوهشی که با هدف مقایسه رضایت از زندگی، تاب‌آوری و فرسودگی شغلی بین پرستاران بخش‌های ویژه و سایر بخش‌ها انجام داده‌اند به این نتیجه رسیدند که پرستاران بخش ویژه، رضایت از زندگی و تاب‌آوری کمتری نسبت به سایر بخش‌ها دارند. هم چنین دهستانی اردکانی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی که با هدف مقایسه بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری در نیروهای پلیس ورزشکار و غیر ورزشکار شهر تهران و با استفاده از پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافتند که تفاوت معناداری بین تاب‌آوری نیروهای پلیس ورزشکار نسبت به تاب‌آوری نیروهای پلیس غیر ورزشکار وجود دارد. شاکری‌نیا و محمدپور (۱۳۸۹) نیز در پژوهشی که با عنوان رابطه استرس شغلی و تاب‌آوری با فرسودگی شغلی در پرستاران زن انجام دادند به این نتیجه رسیدند که بین استرس شغلی و فرسودگی شغلی پرستاران زن با تاب‌آوری آنها رابطه معناداری وجود دارد و بین تاب‌آوری گروه‌های شغلی پرستارانی که در بخش‌های اورژانس جراحی و زنان اشتغال داشتند تفاوت معناداری وجود داشته ولی این تفاوت در بین پرستارانی که در بخش‌های قلب و کودکان فعالیت می‌کردند معنادار نبوده است. با توجه به مطالب ذکر شده هدف پژوهش حاضر، مقایسه تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه شهر کرمانشاه با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سوابق کاری در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۴ بود و فرضیه پژوهش نیز عبارت بود از: بین تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سابقه کاری، تفاوت معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

با توجه به ماهیت موضوع و هدف پژوهش که مقایسه تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سابقه کاری آنان بوده است، از روش پژوهش علی-مقایسه‌ای استفاده شد. متغیر مستقل در این پژوهش، سابقه کاری مختلف که یک متغیر اسمی چند ارزشی و متغیر وابسته نیز، تاب‌آوری است که دارای مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان زن شاغل در مدارس مقطع متوسطه (۱۰۲۷ نفر) شهر کرمانشاه بود که در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ به تدریس دروس

Psychology and Educational Sciences Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

مختلف اشتغال داشتند که تعداد ۲۰۰ نفر از آنها به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. در این پژوهش برای انتخاب نمونه‌های مورد نظر از روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای استفاده گردید و تا حد امکان متغیرهای تاهل، سطح تحصیلات و تعداد ساعات کاری در هفته، هم‌تاسازی شد.

ملاک های شمول افراد به منظور شرکت در پژوهش عبارت بودند از:

۱- گروه مونث،

۲- نیروی رسمی از نظر وضعیت استخدامی،

۳- اشتغال به تدریس در دروس مختلف،

۴- رضایت از همکاری در تکمیل پرسشنامه.

ابزار پژوهش

برای جمع آوری اطلاعات در این پژوهش از ابزارهای زیر استفاده شد:

الف- مقیاس تاب‌آوری کانر-دیویدسون! این پرسشنامه توسط کانر و دیویدسون (۲۰۰۳) با مرور منابع پژوهشی ۱۹۹۱-۱۹۷۹ حوزه تاب‌آوری، جهت اندازه گیری قدرت مقابله با فشار و تهدید تهیه شده است. پرسشنامه شامل ۲۵ ماده ۵ گزینه ای (کاملاً نادرست، به ندرت درست، گاهی درست، اغلب درست، همیشه درست) است و گزینه های آن به ترتیب از ۰ تا ۴ نمره گذاری گردیده که محمدی (۱۳۸۴) آن را برای استفاده در ایران انطباق داده است. حداقل نمره برای این آزمون صفر و حداکثر آن ۱۰۰ است. افرادی که نمره بالاتر از ۶۰ بگیرند جزء افراد تاب‌آور محسوب می‌شوند. در آزمونی که توسط مومنی و همکاران (۱۳۹۲) و جوکار (۱۳۸۶) انجام شد به ترتیب ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ و ۰/۸۷ بدست آمده است. تهیه کنندگان این مقیاس بر این عقیده اند که این پرسشنامه به خوبی قادر به تفکیک افراد تاب‌آور از غیر تاب‌آور در گروه‌های بالینی و غیر بالینی بوده و می تواند در موقعیت های پژوهشی و بالینی مورد استفاده قرار گیرد.

ب- پرسشنامه محقق ساخته مشخصات جمعیت شناختی: در این پرسشنامه برخی از اطلاعات مانند سن، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، سابقه خدمت به سال، تعداد ساعات کاری در طی هفته لحاظ گردید.

روش اجرا

به منظور اجرای پژوهش پس از هماهنگی و کسب مجوز لازم از معاونت محترم پژوهشی و حراست آموزش و پرورش و تهیه فهرست دبیرستانهای دخترانه نواحی ۱ و ۲ و ۳ کرمانشاه، از هر ناحیه چند دبیرستان دخترانه و تعدادی از معلمان زن آن دبیرستان ها به صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌های مربوط به پژوهش به صورت فردی و با ارایه توضیحات لازم در مورد پژوهش و چگونگی همکاری و طول مدت تقریبی پاسخگویی به سوالات، در اختیار معلمان که تمایل به همکاری داشتند قرار گرفت و به آنها اطمینان داده شد که پاسخهای-شان فقط به عنوان داده‌های پژوهشی مورد استفاده قرار خواهد گرفت تا بدون هیچ گونه تشویشی به پاسخگویی بپردازند و در نهایت

^۱- Conner-Davidson Resilience Scale

Psychology and Educational Sciences
Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

پرسشنامه‌ها پس از تکمیل شدن توسط پژوهشگر جمع آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش نیز از شاخص‌های آمار توصیفی شامل جدول، فراوانی، انحراف معیار، میانگین نمره تاب‌آوری و برای آزمون فرضیه پژوهش از آزمون تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA) و آزمون تعقیبی توکی استفاده گردید و به همین دلیل نرم افزار SPSS-20 به کار گرفته شد.

یافته های توصیفی

نمونه آماری پژوهش شامل ۲۰۰ نفر از معلمان زن مقطع متوسطه آموزش و پرورش شهر کرمانشاه با دامنه سنی ۲۷-۵۲ سال و میانگین سنی ۴۲,۲۲ و انحراف معیار ۵/۲۲ و ۸۵٪ متاهل و ۱۵٪ مجرد بودند.

جدول شماره ۱- مشخصه‌های آماری آزمودنی‌ها در نمرات تاب‌آوری گروه‌های مختلف

تاب‌آوری	۵-۱ سال	۶-۱۰ سال	۱۱-۱۵ سال	۱۶-۲۰ سال	۲۱-۲۵ سال	۲۶-۳۰ سال	کل
تعداد	۴	۱۳	۲۷	۵۳	۷۹	۲۴	۲۰۰
میانگین	۶۹/۰۰	۷۰/۸۱	۷۰/۲۲	۷۱/۵۸	۷۴/۴۰	۷۱/۹۱	۷۲/۵۰
انحراف استاندارد	۹/۸۹	۱۱/۲۴	۱۳/۰۹	۱۳/۳۹	۱۴/۸۹	۱۴/۴۳	۱۳/۹۲
کمترین	۶۲	۵۵	۴۷	۴۴	۴۳	۳۶	۳۶
بیشترین	۷۶	۹۰	۸۸	۹۶	۱۰۰	۹۷	۱۰۰

با توجه به جدول شماره ۱- بین میانگین نمره تاب‌آوری آزمودنی‌ها در گروه‌های مختلف تفاوت وجود دارد و این میانگین در معلمان زن دارای ۲۱-۲۵ سال سابقه، از میانگین تاب‌آوری سایر گروه‌ها بیشتر می‌باشد.

Psychology and Educational Sciences
Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

یافته‌های استنباطی

فرضیه: بین تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سابقه کاری، تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۲- تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA)

Sig	F	مجدور میانگین	df	مجدور مجموع	تاب‌آوری
۰/۷۴۲	۰/۵۴۶	۱۰۶/۹۹۱	۵	۵۳۴/۹۵۳	بین گروهی
		۱۹۶/۰۸۴	۱۹۰	۳۷۲۵۶/۰۴۲	درون گروهی
			۱۹۵	۳۷۷۹۰/۹۹۵	کل

با توجه به جدول شماره ۲ به منظور مقایسه اختلاف میانگین تاب‌آوری معلمان زن با سوابق کاری مختلف از آزمون تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA) استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که F بدست آمده (۰/۵۴۶) با درجه آزادی ۱۹۵ و $df=5$ از F جدول کوچک‌تر است و معنادار نمی‌باشد و چون آزمون F در تجزیه و تحلیل واریانس معنادار نیست، بنابراین نیازی به استفاده از آزمون تعقیبی توکی نبوده و این بدان معنا است که بین میانگین تاب‌آوری گروه‌های مختلف تفاوت معناداری وجود ندارد. بدین ترتیب فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت معنادار بین میانگین تاب‌آوری معلمان زن با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سابقه کاری تایید و فرض پژوهشگر رد می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، مقایسه تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه با ویژگی‌های جمعیت شناختی با تاکید بر سوابق کاری بود. نتایج بدست آمده نشان داد که بین میانگین تاب‌آوری معلمان زن مقطع متوسطه با سوابق کاری مختلف، تفاوت وجود دارد ولی این تفاوت معنادار نمی‌باشد. البته از جهت سایر ویژگی‌های جمعیت شناختی نیز باید اشاره نمود که با افزایش سن معلمان، میانگین تاب‌آوری آنان نیز افزوده شده است و هم چنین چون در معلمانی که بیش از بیست سال سابقه کاری (تدریس) دارند، به میزان چهار ساعت از تعداد

Psychology and Educational Sciences Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

ساعات کاری آنان در هفته کاسته می‌شود، بنابراین طبق یافته‌های پژوهش میانگین تاب‌آوری در معلمانی که بیش از بیست سال سابقه و در نتیجه کاهش ساعات کاری دارند، افزایش یافته است. البته باید تاکید نمود در این پژوهش هدف محقق، مقایسه تاب‌آوری معلمان زن با داشتن سوابق کاری مختلف بوده است. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش با بخشی از نتایج بدست آمده از سوی شاکری‌نیا و محمدپور (۱۳۸۹) که دریافتند بین تاب‌آوری پرستارانی که در بخش‌های قلب و کودکان فعالیت می‌کردند تفاوت معناداری وجود ندارد، همخوانی داشته اما با نتایج کسب شده از سوی قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، محمدی و همکاران (۱۳۹۲)، امینی و همکاران (۱۳۹۱) و دهستانی اردکانی و همکاران (۱۳۹۰)، همخوانی ندارد. در تبیین نتیجه بدست آمده می‌توان اظهار داشت که در رویکرد روان‌شناسی مثبت‌گرا، شناخت و ارتقای وجوه مثبت و نقطه قوت انسان‌ها و بهره‌مندی فرد از تاب‌آوری مهم تلقی شده و می‌توان با بهره‌مندی از تاب‌آوری، احساس رضامندی عمومی از زندگی خود و دیگران را افزایش داد و زمینه سلامت بهینه را در اشخاص و سایر جوامع انسانی فراهم آورد و این مساله قادر خواهد بود سازگاری بیشتری را در افراد در هنگام برخورد با تهدیدها و نیازهای زندگی ایجاد نماید. (Seligman and Csikszentmihalyi, 2000) ، به نقل از قادری و بیاضی، (۱۳۹۳). یکی از فاکتورهای مهم تامین سلامت و امنیت روانی افراد در محیط‌های مختلف کاری، بهره‌مندی آنان از سازه تاب‌آوری است که می‌تواند موجب رشد و پیشرفت افراد حتی در مواجهه با ناملایمات، مشکلات و در نتیجه انعطاف آنان گردد و استرس ناشی از قرار گرفتن در محیط‌های کاری متفاوت و بعضاً دشوار را کاهش داده و احساس قدرت و آرامش بیشتری را ایجاد نماید. (نشریه پیام مشاور، ۱۳۸۹). در زنان شاغل و از جمله معلمان زن، سلامت و امنیت روانی محیط کار از اهمیت مضاعفی برخوردار است زیرا در غیر این صورت آسیب‌پذیری آنان افزایش خواهد یافت و به دیگر افراد و نسل‌های آتی نیز تسری خواهد یافت. اگر زنان شاغل از جمله معلمان از منابع مهم تاب‌آوری تغذیه شوند یعنی حمایت‌های اجتماعی و شخصی دریافت کنند و از نظر درونی و فردی خود را توانمند بدانند و از مهارت‌های فردی و حل مساله نیز آگاهی داشته باشند، می‌توانند بر منابع استرس‌زای درونی و بیرونی که سلامت و امنیت روانی آنان را در محیط کار تحت شعاع قرار می‌دهد، غلبه نمایند که این مساله در مورد معلمان زن با توجه به نقش‌های چندگانه و بعضاً متضاد، اهمیت فراوانی خواهد داشت. معلمان تازه‌کار از شرایط و پیش‌نیازها، توانمندی‌ها، مهارت‌ها، قابلیت‌ها، استعدادها و نگرش‌هایی که در زمینه توانمندسازی آنان در حرفه‌ی معلمی ضروری می‌باشد، شناخت کافی ندارند (میرعرب رضی و همکاران، ۱۳۹۱) اما با افزایش سابقه و تجربه کاری در معلمان و بهره‌مندی آنان از تاب‌آوری، از حس مهربانی، همدلی، صبر و بردباری بیشتری نیز نسبت به فهم مسائل و مشکلات دانش‌آموزان برخوردار گردیده و از روابط مثبت و تعهد با دیگر همکاران‌شان نیز سود خواهند برد. (ESRC, 2010). معلمان با تجربه نسبت به پیشرفت تک‌تک دانش‌آموزان حساس بوده، همدلی و درک بهتری نسبت به فهم مسائل و مشکلات دانش‌آموزان خواهند داشت و نسبت به معلمان تازه‌کار از نظر آمادگی برای تدریس دغدغه کمتری داشته و در نتیجه می‌توانند به کسب اطلاعات جدید بپردازند که از نظر Elliott (۲۰۱۰) نیز متخصص بودن معلم می‌تواند نقش عمده‌ای در کلاس درس داشته باشد. احتمالاً کار با دانش‌آموزانی که رفتار مخرب دارند بخصوص در معلمان تازه‌کار و کم تجربه که از ماهیت نقش معلم اطلاع کمتری داشته و از سطح آمادگی زیادی نیز برخوردار نبوده و از صلاحیت‌ها و قابلیت‌های این شغل نیز آگاهی کافی ندارند، استرس‌زا خواهد بود بخصوص این که توجه به الگو و سرمشق بودن معلم برای دانش‌آموزان به استرس‌زا بودن این شغل خواهد افزود. از طرفی فرایند تدریس از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است و نیازمند به توجه و تمرکز کامل معلم در تمامی لحظات تدریس و مدیریت بر خود و شرایطی که در آن قرار گرفته می‌باشد که در معلمان کم تجربه، این امر پیچیده و قدری مشکل‌می‌باشد. معلمان باید همواره از انگیزه کافی برای تدریس بهره‌مند باشند تا احساس نشاط و لذت درونی را برای آن‌ها در پی داشته باشد و برای تحقق این امر و با پیچیدگی و دشواری‌های تدریس به تاب‌آور بودن معلم نیاز خواهد بود. پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که وجود معلم صمیمی و حامی می‌تواند مانع جدایی دانش‌آموزان از مدرسه و ترک تحصیل شود و آسیب‌پذیری اجتماعی را به نحو چشمگیری کاهش دهد. در نتایج حاصل از پژوهش حاضر نیز تمامی گروه‌های مختلف معلمان زن با سوابق کاری مختلف با استفاده از تاب‌آوری قادر بودند خود را با شرایط دشوار تدریس سازگار نمایند و تقریباً با افزایش سابقه کاری بر میزان تاب‌آوری آنان نیز افزوده شده است که در نتیجه احساس قدرت و آرامش بیشتری را نیز برای آنها در پی خواهد داشت. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به مواردی از قبیل قابلیت تعمیم محدود نتایج به دلیل احتمال

Psychology and Educational Sciences Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

سوگیری در پاسخ به سوالات پرسشنامه از جانب آزمودنی‌ها به دلیل خودگزارشی بودن، مانند سوگیری مطلوبیت اجتماعی و یا الگوی پاسخ دهی، اشاره نمود. لذا پیشنهاد می‌شود برای افزایش تعمیم پذیری یافته‌ها، پژوهش در سایر مناطق و در جامعه آماری معلمان مرد و با حجم نمونه بالاتری تکرار شود. هم‌چنین می‌توان سایر متغیرها از جمله رضایت شغلی و شادکامی معلمان را در مقاطع مختلف تحصیلی مورد مقایسه قرار داد. با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهاد می‌گردد مسئولان آموزش و پرورش علاوه بر شرایط عمومی و اختصاصی مندرج در آیین‌نامه‌ها به ویژگی‌های شخصیتی متقاضیان شغل معلمی در هنگام گزینش و پذیرش آنها توجه کافی مبذول دارند و در جهت برگزاری کارگاه‌های آموزش تاب‌آوری و افزایش سطح سلامت و امنیت روانی معلمان، همت بیشتری بگمارند تا از تبعات آن چندین نسل متوالی منتفع گردند.

تقدیر و تشکر

از کلیه مسئولان محترم و معلمان گرامی مقطع متوسطه نواحی سه‌گانه آموزش و پرورش شهر کرمانشاه که در اجرای این پژوهش همکاری صادقانه‌ای داشتند، قدردانی می‌گردد.

مراجع

- امینی، فهیمه. فرح بخش، کیومرث. نیکوزاده کردمیرزا، عزت اله. (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای بین رضایت از زندگی، تاب‌آوری و فرسودگی شغلی پرستاران بخش‌های ویژه و سایر بخش‌ها. *فصلنامه مدیریت پرستاری*. ۱(۴): ۹-۱۷
- جوکار، بهرام. (۱۳۸۶). نقش واسطه‌ای تاب‌آوری در رابطه بین هوش هیجانی و هوش عمومی با رضایت از زندگی در دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز. *روان‌شناسی معاصر*. ۲(۲): ۱۲-۳
- دهستانی اردکانی، مجتبی. پور آذر، مرتضی. کاشفی، مجتبی. مومنی، سولماز. (۱۳۹۰). مقایسه بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری در نیروهای پلیس ورزشکار و غیر ورزشکار شهر تهران. *ششمین همایش ملی دانشجویان تربیت بدنی و علوم ورزشی ایران، تهران*. پژوهشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی.
- شاکری نیا، ایرج. محمدپور شاطری، مهری. (۱۳۸۹). رابطه استرس شغلی و تاب‌آوری با فرسودگی شغلی در پرستاران زن. *دو ماهنامه مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه (بهبود)*. ۱۴(۲): ۱۶۹-۱۶۱
- قادری، اسماعیل. بیاضی، محمد حسین. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین تاب‌آوری و هیجان‌خواهی با فرسودگی شغلی در زنان پلیس. *مجله دانش انتظامی خراسان رضوی*: ۵۳-۷۸
- قاسمی، نوشاد. کاظمی، سلطانعلی. یوسفی، مرضیه. (۱۳۹۲). *مقایسه کمال‌گرایی، میزان استرس، تاب‌آوری و رضایت شغلی در معلمان استثنایی و عادی شهرهای جنوبی فارس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- محمدی، زهرا. سلیمانی، علی اکبر. فتحی آشتیانی، علی‌جاویدی، نصیرالدین. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بهزیستی روان‌شناختی و تاب‌آوری در مادران کودکان اختلال کمبود توجه و فزون‌کنشی و مقایسه آن با مادران کودکان بهنجار. *مرکز تحقیقات علوم رفتاری دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج) تهران*. ۲(۳): ۲۸-۲۲.

Psychology and Educational Sciences Law and Social Sciences at the beginning of Third Millennium

مؤمنی، خدامراد. اکبری، مصطفی. حسینی، حسین. کرمی، سمیرا. (۱۳۹۲). نقش ویژگی‌های شخصیتی و تاب‌آوری در پیش‌بینی بهزیستی روان شناختی پرستاران. *مجله علوم رفتاری دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)*, ۷(۴): ۵-۶.

میر عرب رضی، رضا. فردانش، هاشم. طلایی، ابراهیم. (۱۳۹۱). فرهنگ معلمی: عاملی مهم در تحقق یا عدم تحقق اصلاحات برنامه درسی مدرسه‌ای. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران*, ۷(۲۶): ۸۳-۱۰۴.

نشریه مشترک دفتر مرکزی مشاوره وزارت علوم و مرکز مشاوره دانشگاه تهران. *پیام مشاور*, (۱۳۸۹). تاب‌آوری. کد مقاله ۸۹۱۱۱ تهران. ۱۰(۹۸): ۱-۲.

Elliott, B.L.S.(2010). Effective teacher characteristics: A Two Nation Causal Comparative Study. PhD. Walden University.

ESRC.(2010). The most effective teachers are in a class of their own. *Teaching Business Economics*, 14:27-28

Long , M.A .(2011). The Relationship between Religiousness/spirituality and Resilience in college students, *TEXAS university*.

Masten , A.S. & Reed , M.G.J. (2005). *Resilienece in development*. In C.R.

Walsh,f.,(2006) social section family resilience : *A concept and its application*.